

УДК 1(091)

DOI: 10.15587/2313-8416.2016.63722

КОРДОЦЕНТРИЗМ У ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ ДОБИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ

© Л. Г. Павлишин

У дослідженні доведена роль серця як визначального чинника життєдіяльності людини, продемонстровано, що культура Київської Русі робила акцент на тому, що саме серце є тим місцем, в якому зароджується рішучість людини на ті чи інші вчинки, воно містить її волю та бажання. Серце – це джерело життя, осередок тілесного і багатогранного духовного буття людини, допомагає їй зберегти індивідуальність, є основою усіх сфер людської життєдіяльності

Ключові слова: кордоцентризм, людина, серце, духовність, життя, міф, культура, святий, добро, зло

In the article it was proved the role of the heart as a determinant factor of human's life, demonstrated that the culture of Kievan Rus did emphasis on a heart as a place where comes into being a human's determination on those or other actions, it contains her will and desire. Heart is the source of life, the center of a fleshly and multi-faceted spiritual human being, it helps her maintain individuality, is the basis of all spheres of human's life

Keywords: cordial centrism, human, heart, spirituality, life, myth, culture, holy, good, evil

1. Вступ

Становлення філософської думки у Київській Русі розпочалося приблизно з кінця X століття. За часів Київської держави на Русі зросли міста, які відіграли значну роль в еволюції внутрішнього світу тогочасної людини. Великим досягненням стало започаткування писемності та розвиток освіти, що сприяло духовному життю східних слов'ян. Важливе значення у формуванні філософських ідей мала Біблія, перекладні твори Святого Письма, праці отців церкви – Василія Великого, Григорія Богослова, Іоанна Златоуста та ін. Варто зазначити, що вплив міфології на культуру Київської Русі і на філософію як складову цієї культури тривалий час був дуже відчутним. Найдавніші філософські ідеї взагалі важко відрізнити від передфілософських міркувань, що наявні у міфологічній свідомості. Тому для аналізу філософських ідей у культурі Київської Русі перш за все необхідно дати характеристику передфілософським, міфологічним уявленням про граничні підстави людського буття, які мали місце у міфології давньоукраїнської культури. Характерною особливістю міфологічних уявлень наших предків було те, що вони не шукали доказів існування мавок, русалок, домовиків, оскільки людина не сумнівалася у достовірності предмета свого пізнання. Вона просто жила у середовищі, яке її оточувало, не протистояла природі, ототожнювала себе із навколишнім світом. У ті давні часи люди не могли пояснити ті чи інші реальні явища навколишньої дійсності, а тому в їхній свідомості з'являлися уявлення про існування міфологічних істот, яким потрібно було поклонятися та шанувати як своїх покровителів. В зв'язку з цим виникали різні тотеми, в основі яких лежить уявлення про надприродний зв'язок між групою людей та певним видом матеріальних предметів, тобто тотемами. У тотемічних міфах давні народи відображали своє життя, погляди на світ, природу. Разом з розвитком культурних, суспільних та господарських форм продовжувала своє становлення віра східних слов'ян. Якщо у ранніх міфологічних уявленнях матеріальне не протиставлялося бо-

жественному і поруч з людиною жили боги, які або шкодили, або допомагали їй, то згодом у міфологічній свідомості спостерігається поділ світу на земний та божественний.

2. Аналіз літературних даних і постановка проблеми

Одним із найдавніших перекладних творів було «Остромирове Євангеліє», переписане з болгарського тексту в Києві у 1056–1057 рр. для Новгородського посадника Остромира. У Київській державі знали в перекладах християнську літературу, в якій йшлося про «житіє» святих, проповідувалося моральне вдосконалення. Серед книг такого спрямування були: «Житіє Святого Василя», «Шестиднев» Іоанна, екзарха Болгарського, «Повість про премудрого Акіра», «Повість про Варлаама та Йосафа». Важливе значення мали праці, що містили знання із богослов'я, медицини, філософії, історії та інших галузей знань – «Ізборник Святослава 1073 р.», «Ізборник Святослава 1076 р.», «Палея Толкова». Були відомими на той час твори філософського змісту: «Діалектика» Іоанна Дамаскіна, «Житіє» Костянтина (Кирила) Філософа, «Бджола». Кожен з цих текстів вимагає ретельного прочитання та обґрунтування, оскільки «все у світі підлягає тлумаченню; не тільки текст, а й суще в різноманітності його проявів; в тому числі і сама людина, оскільки межа між внутрішнім і зовнішнім, видимим і невидимим, явним і прихованим проходить через кожну річ, подію, думку, почуття, надаючи таємничої двозначності всім формам існування» [1].

Про етичне спрямування тогочасної філософської думки свідчить притаманний їй кордоцентризм (грец. *kardia* – серце) – властиве ментальній свідомості українців прагнення пов'язати ентузіастичні настанови людини з її чуттєвою сферою, охопити в обмеженому безмежне, відносному – абсолютне. Ґрунтується він на переконанні, що серце як прихований центр центрів зводить воедино мислення, волю і віру. Серед оригінальних творів до нас дійшли такі: «Сло-

во про Закон і Благодать» митрополита Іларіона, «Повчання про терпіння і смирення» Феодосія Печерського, «Сказання про Бориса і Гліба». Першою оригінальною найдавнішою пам'яткою була «Повість минулих літ». Варта уваги створена Нестором Літописцем редакція цього твору, в якій він намагався дати відповідь звідки походить Руська земля, дослідити історію давніх слов'ян, вказати на місце русичів серед інших народів. Нестор вважав, що, оскільки людина володіє смертним тілом, безсмертною душею та свободою волі, то вона здатна сама обирати між добром та злом, нести відповідальність перед Богом за свій вибір. Людина – це вічна таємниця, ключ до якої знайти дуже важко, а то й неможливо. Попри складнощі у пізнанні і дослідженні людини необхідно бути у постійному пошуку, намагатися виявити ті важливі чинники, що роблять її істинною людиною з почуттями, емоціями, бажаннями, пристрастями тощо. У цьому й полягає основна місія кожного з нас, бо, не намагаючись пізнавати себе, світ, оточуючих людей, неможливо знайти власне місце на Землі, зрозуміти справжній сенс свого перебування у світі, долати власні пороки, ставати на шлях виправлення, робити багато інших важливих речей задля вдосконалення себе і світу, поширення добра і любові. З цього приводу заслуговують на увагу слова І. Вишенського, що «розвиватися людині потрібно, але тільки після того, коли вона відкине від усього, що її нівечить, коли вона очиститься й оздоровиться духовно...» [2].

У часи Київської Русі, на наш погляд, людину як вмістилище серця і душі розглядали ширше від традиційних канонів східного християнства з його аскетично-чернецькою традицією, визнанням тотальної гріховності людини, її незмінним прагненням до гріха. Тіло як другорядна і гріховна субстанція є тимчасовим прихистком для душі, а душа і дух є носіями сутності людини як посередника між Богом і створеним ним світом. Серце можна вважати незмінним путівником людини, яка стала на шлях подолання власних вад і недосконалостей, на боротьбу зі злом і гріховністю. Досліджуючи кордоцентристські настанови, на наш погляд, варто наголосити на тому, що сутнісною ознакою кордоцентризму є його споглядальний, абстрактний, символічний характер, оскільки він ґрунтується на релігійно-пантеїстичних засадах, які були притаманні мисленню, характерному культурі даного періоду і впродовж наступних епох також.

3. Мета та завдання дослідження

Метою дослідження є з'ясування особливостей та значення кордоцентристських настанов для культури Київської Русі.

Для досягнення мети даного дослідження була поставлена низка завдань:

- з'ясувати джерела кордоцентризму стародавніх русичів;
- проаналізувати найвідоміші твори етико-християнського спрямування того часу;
- довести роль серця як визначального чинника духовного буття людини;

– простежити подальший розвиток кордоцентризму в українській філософії.

4. Методи дослідження кордоцентристських уявлень у часи Київської Русі

Методологічною базою дослідження є історико-компаративістський, герменевтичний, феноменологічний та структуралістський методи. Автор ґрунтував свою аргументацію на підставі загальнонаукових та філософських принципів історизму, системності, плюралізму. Порівняльно-історичний та структурно-аналітичний підходи дозволили дослідити проблему кордоцентризму у розумінні мислителів тих часів у єдності формального історичного та критичного аспектів. З огляду на зазначене вище, варто зауважити, що проблема людини, її кордоцентристських настанов, а відповідно, і питання етики, розв'язуються загалом на основі Біблії з урахуванням міркувань отців церкви, патристики. Простежуються щодо цього й оригінальні думки: в «Ізборнику Святослава 1073 року» домінує твердження про внутрішню суперечливість людської природи. Суть цього зводиться до того, що людина як жива, розумна, словесна істота створена за образом і подобою Божою, має високе призначення, альтернативу у виборі життєвого шляху. В «Ізборнику Святослава 1073 року» йдеться, що перед людиною відкриваються два шляхи: шлях життя і шлях смерті. Шлях життя – це шлях закону, який вимагає любити Бога і ближнього, як самого себе; не бажати ближньому того, чого не бажаєш собі; молитися за тих, хто чинить тобі зло; любити ворогів своїх; ухилятися від плотських і мирських гріхів; бути милостивим; шанувати святих; не вбивати; не чинити перелобу; ухилятися від злочинства і обмови; поступатися тому, хто хоче судитися з тобою; не чаклувати; не гніватися; не заздрити; не лицемірити; не пиячити; не бути гордим; не лихословити; не бути корисливим. Дотримання цього гарантує людині спасіння, оскільки майбутнє залежить від її поведінки на Землі. Шлях смерті – це шлях гріха, який веде до нещастя, загибелі і нескінченних страждань, спричинених невиконанням моральних і релігійних вимог. «У свідомості давньоруської епохи смерть сприймається не просто як конкретна межа, що означає завершення земного існування людини та перехід її до загробного життя, де на людину чекає віддяка за все добре і зле, вчинене нею на землі. Не менш важливим є сприйняття смерті як міри постійної моральності буття людини в її земному житті» [3]. Щоб жити відповідно до волі Бога і моральних вимог, необхідні знання норм, самоконтроль і самопостереження. Те, що людина створена за образом Божим, означає безсмертя, нетлінність. Ідеальне начало в людині – душа, яка може виконувати свої функції. Оскільки людина створена за подобою Божою, то це означає наявність у неї свободи волі і спрямованість на добро. Людина не була створена злого, а тому кожен має здатність творити добро. Людина як тілесна і духовна субстанція поєднує у собі видиме і невидиме, мінливе і вічне, оскільки «буття людини означає не просто фіксація її існування, а розкриття способу існування людини в культурі, створеній

шляхом практично-духовного освоєння людиною дійсності» [4, 5].

Поєднання внутрішнього та зовнішнього дає підстави стверджувати, що без тілесного не можуть існувати думка і серце людини. Завдяки розуму та свободі волі вона формує свою особистість згідно з власною сутністю і в результаті цього отримує винагороду – стає щасливою. Суттєве значення у культурі Київської Русі відігравали так звані «Патерики», зокрема, «Киево-Печерський Патерик», де відображені настанови щодо морально-етичного ідеалу. У цей період спостерігається особлива увага до окремої особистості, до специфіки її внутрішнього світу та життєвого шляху. Проблема добра і зла поєднується з проблемою гріха і святості людини, з поняттям видимого і невидимого, тіла і душі. В зв'язку з цим варто говорити про значення раціонального та ірраціонального у культурі того часу. Ідеї раціонального прочитання релігійних догматів знаходили своїх прихильників у Київській Русі. Митрополит Іларіон, Феодосій Печерський, Володимир Мономах, Климентій Смолятич, вказуючи на важливу роль розуму і пізнання в осягненні Бога і світу, таким чином прагнули протистояти ірраціональній течії у православ'ї. Особливу роль у пізнанні в часи Київської Русі відігравало серце як центр думки, віри, волі і любові, які усі разом сприяють як самопізнанню, так і осягненню божественної істини. Про це, наприклад, йдеться у таких творах, як «Слово про Закон і Благодать» митрополита Іларіона Київського, «Повчання» Володимира Мономаха.

5. Результати дослідження кордоцентризму доби Київської Русі

«Концепція серця» як центру почуттів, розуму і волі, джерела людського самопізнання набула подальшого розвитку в українській філософській думці і лягла в основу «філософії серця» Кирила Ставровецького, а з часом і у філософських розвідках Григорія Сковороди, Памфіла Юркевича. Наголошуючи на необхідності самопізнання, Сковорода зазначатиме, що «...пізнавши себе, все пізнаєш, не пізнавши себе, у п'ятмі ходитимеш і лякатимешся страху, де його й не було» [6]. Людина повинна жити з любов'ю у серці, любити саму себе і завдяки цьому вона зможе повністю любити й інших людей. Саме це є однією з умов досягнення щастя. На основі такої думки мислителя можна стверджувати, що індивідуальне щастя є передумовою щасливого суспільства, де стосунки засновані на сердечній близькості та взаєморозумінні. Важливу роль у порозумінні людини з людиною відіграє духовне життя, спілкування, оскільки «духовне спілкування – це спосіб здійснення духовного життя, оскільки з ним пов'язані і духовне виробництво, і духовні відносини, і духовне споживання, і прояв духовного стану» [5].

У часи Київської Русі людину як вмістилище серця і душі розглядали ширше від традиційних канонів східного християнства з його аскетично-чернецькою традицією, визнанням тотальної гріховності людини, її незмінним прагненням до гріха. Тіло як другорядна і гріховна субстанція є тимчасовим

прихистком для душі, а душа і дух є носіями сутності людини як посередника між Богом і створеним ним світом. Давньоруські мислителі значну увагу приділяли проблемі осягнення трансцендентного Бога, а також яким чином людина зможе вступити у діалог із сакральним, таємничим. На їхнє переконання одним із засобів такої співпраці земного і небесного може бути серце, орган, який поєднує думку, волю і віру (наприклад, про серце як орган віри говорив Володимир Мономах у творі «Повчання», закликаючи людей вірити всім серцем і душею). Ми оцінюємо людські вчинки в залежності від того, чи викликані вони певними зовнішніми чинниками, чи їхнім першопочатком є бажання, що йде від серця. Духовне життя зосереджується у тих таємничих глибинах, що не доступні органам чуття. Так, наприклад, на основі свого вчення про «серце» П. Юркевич наголошуватиме на тому, що потрібно розмежовувати розумність вчинку та його моральність. У своїй діяльності людина в першу чергу повинна керуватися моральним чинником, а не певною прагматичною метою, бажанням отримати користь від своїх вчинків. Серце за даних обставин постає поводитирем, допомагає людині зорієнтуватися в процесі розв'язання проблеми добра і зла. Юркевич говоритиме наступне: «Мірою того, як у серці людини вичерпується олива любові, каганець згасає: моральнісні принципи та ідеї тьмяніють і зрештою зникають із свідомості. Це відношення між каганцем і оливою – між головою й серцем – є найзвичайніше явище у моральнісній історії людства» [7].

6. Обговорення результатів дослідження

Духовна сутність людини не обмежується лише мисленням. Якщо б це було так, то за цих умов світ поставав би певною математичною величиною, а не живою стихією, виром, який змушує людину активно діяти. Людина повинна знаходити шлях до порозуміння з оточуючими, прагнути пізнати життя природи, світу, інших людей, чутливо реагувати на події, що відбуваються навколо неї. Таку настанову неможливо реалізувати без поклику серця. Душу людини вважали вершиною Божого творіння, на якій лежить тягар первородного гріха, позбутися якого можна через святість. Через образ святого здійснюється трансформація осмилення святості від онтологічного її аспекту до морального. Ще однією особливістю християнської традиції Київської Русі була відсутність розробки трактування Божественної святості і її пряме запозичення з праць ранніх візантійських книжників. Образ людини-святого з'являється в Київській Русі значно пізніше. Поширення образу святості в Київській Русі відбувалося через твори-описи життя та діяльності святих подвижників, що адресувалися не лише вузькому колу читачів, а найширшому загалу населення. Перші перекладні твори присвячені Миколі Чудотворцю, Іоанну Златоусту були поширені в Київській Русі на початку XI ст. Святий вважався «обраним», який живе серед людей, хоча й не є приналежним до них, бо має безпосереднє відношення до божественного світу. Святий як носій християнських цінностей був моральним ідеалом, звичайно ж, окрім Бога, ідеалом, хоча й недосяжним, проте

таким, до якого повинен був прагнути кожен християнин. Святий був своєрідним посередником між світом людини та трансцендентним світом. Варто наголосити, що в культурі Київської Русі Христос вважався ідеалом святості стосовно макрокосму, а святий був ідеалом щодо мікркосму, тобто щодо людини та соціального світу, в якому протікало тогочасне життя. Звичайно ж, вчинки святих не повинні копіювати всі віруючі, вони мають в першу чергу вбачати в них критерій моральності, який знаходиться за межею чуттєвого сприйняття, в царстві блаженного життя. Святий, вважаючись так званим земним ангелом і небесною людиною, не був сповнений бажанням задовольняти земні потреби, оскільки підкорявся волі Бога, вів невпинну боротьбу з силами зла і здобував перемогу. «Давньоруська культура, сутнісною ознакою якої є релігійність, підпорядкованість цінностям християнського Вчення, мала і свій ідеал людини. Втіленням цього ідеалу, взірцем найповнішої реалізації людських можливостей був святий» [8]. Що ж стосується простої людини, сповненої гріха, то її вибір добра означає, що вона бере на себе відповідальність за те, що відбувається навколо неї, розуміючи необхідність викорінення зла, яке протистоїть добру. Моральна мудрість полягає не лише в тому, що людина прагне здійснювати вибір між добром і злом, а й у тому, що вона готова до цього. Важливе значення для становлення людини як духовної істоти, яка прагне покаяння і християнського життя, має боротьба між тлінним і нетлінним, тілом і душею. Складною для тогочасної людини була проблема співвідношення душі і плоті у царстві Вічності, оскільки християнство дотримується думки, що людина врешті-решт постане перед страшним судом. В зв'язку з цим кожен повинен турбуватися у своєму земному житті, щоб подальша його доля була пов'язана із Божественним царством райського блаженства. «Для реалізації такої великої мети потрібно плекати не лише розум, а всю людську душу, постійно прилучати її до безмежного світу Божої премудрості» [9].

Проблеми пізнання людини і світу, душі і тіла, добра і зла, небесного і земного тощо розв'язувалися крізь призму традицій кордоцентризму, оскільки серце як місце знаходження думки, віри, любові, почуттів та волі забезпечувало як самопізнання, так і пізнання Божої істини («Слово про закон і благодать» Іларіона Київського, «Повчання» Володимира Мономаха). У «Повчанні» наголошується на тому, що людина повинна шанувати Бога, творити добро, мати чисту душу, оскільки ті, що чинять зло, обманюють, негідно поведуться, рано чи пізно будуть покарані Богом. Дуалізм душі та тіла, поєднання природного і духовного в людині розглядалися крізь призму притаманної їй індивідуальної свободи, яка полягає у виборі між шляхом спасіння завдяки служінню Богу і шляхом гріха і смерті як плати за гордість і непокору людини.

7. Висновки

У своїх вчинках людина повинна прислухатися до голосу серця, скеровувати зусилля у напрямку Ісуса Христа як морального ідеалу, носія істини, доб-

ра, любові, миру та злагоди, а також не оминати увагою святих (переважним чином києво-печерських), які є посередниками між людьми і Богом, земним світом і потойбічним («Києво-Печерський Патерик»). З цього приводу варто згадати такий відомий твір XIII століття як «Палея Толкова», в якій йдеться про те, що душа людини не матеріальна, а божественного походження, нетлінна та безсмертна. Вона безтілесна та невидима, а тому не сприймається органами чуття. Тіло негативно впливає на душу, оскільки є джерелом усіх земних пристрастей, бажань, потягів. Своїми знаннями людина повинна завдячувати Богові, а щодо істини, то вона відкривається через Святе Письмо. Вважалося, що правда та істина прикрашають людину, а оскільки істина неможлива без моральності, її необхідно повсякчас обстоювати, навіть перед обличчям смерті («Ізборник Святослава 1076 року»).

Філософські ідеї у Київській державі зазнали впливу ідеалістичної філософії античності, зокрема Платона та стоїків, твори яких потрапили разом із християнством з Візантії. Для культури Київської Русі «...характерна підкреслена зацікавленість до проблем людського буття, сенсу життя, що формує своєрідний «діяльнісний» підхід до розуміння філософії як єдності знання про світ і вчення про те, як людині варто жити в цьому світі» [10]. Незважаючи на певні запозичення думок мислителів попередніх епох, філософська думка у Київській Русі була виявом її самобутнього історичного розвитку. Спосіб філософування, який формувався в цю епоху, сприяв розвитку неповторних рис філософського мислення українського народу.

Література

1. Бондаревська, І. А. Парадоксальність естетичного в українській культурі XVII–XVIII століть [Текст] / І. А. Бондаревська. – К.: ПАРАПАН, 2005. – 308 с.
2. Вишенський, І. Твори [Текст] / І. Вишенський. – К.: Дніпро, 1986. – 247 с.
3. Горський, В. С. Святі Київської Русі [Текст] / В. С. Горський. – К.: Абрис, 1994. – 176 с.
4. Дротянко, Л. Г. Філософські проблеми мовознавства [Текст]: навч. пос. / Л. Г. Дротянко. – К.: Навчальна книга, 2002. – 128 с.
5. Уледов, А. К. Духовная жизнь общества [Текст] / А. К. Уледов. – М.: Мысль, 1980. – 271 с.
6. Сковорода, Г. Твори. Т. 1 [Текст] / Г. Сковорода. – К.: АТ «Обереги», 1994. – 528 с.
7. Юркевич, П. Д. Вибране [Текст] / П. Д. Юркевич. – К.: Абрис, 1993. – 416 с.
8. Давньоруське любомудріє: Тексти і контексти [Текст]. – К.: «Києво-Могилянська академія», 2006. – 398 с.
9. Мозгова, Н. Г. Київська духовна академія, 1819–1920: Філософський спадок [Текст] / Н. Г. Мозгова. – К.: Книга, 2004. – 320 с.
10. Горський, В. С. Філософские идеи в культуре Киевской Руси XI- начала XII в. [Текст] / В. С. Горський. – К.: Наукова думка, 1988. – 215 с.

References

1. Bondarevs'ka, I. A. (2005). Paradoxal'nist' estetychnogo v ukrai'ns'kij kul'turi XVII–XVIII stolit'. Kyiv: PARAPAN, 308.
2. Vyshens'kyj, I. (1986). Tvory. Kyiv: Dnipro, 247.
3. Gors'kyj, V. S. (1994). Svjati Kyi'vs'koj Rusi. Kyiv: Abrys, 176.

4. Drotjanko, L. G. (2002). *Filosofski problemy movoznavstva*. Kyiv: Navchal'na knyga, 128.
5. Uledov, A. K. (1980). *Duhovnaja zhizn' obshhestva*. Moscow: Mysl', 271.
6. Skovoroda, G. (1994). *Tvori*. Vol. 1. Kyiv: AT «Oberegi», 528.
7. Jurkevich, P. D. (1993). *Vibrane*. Kyiv: Abris, 416.

8. Davn'orus'ke ljubomudrije: Teksty i konteksty (2006). Kyiv: «Kyjevo-Mogylyans'ka akademija», 398.
9. Mozgova, N. G. (2004). *Kyi'vs'ka duhovna akademija, 1819–1920: Filos. Spadok*. Kyiv: Knyga, 320.
10. Gorskij, V. S. (1988). *Filosofskie idei v kul'ture Kievskoj Rusi XI – nachala XII v.* Kyiv: Naukova dumka, 215.

Дата надходження рукопису 12.02.2016

Павлишин Людмила Григорівна, доцент, доктор філософських наук, кафедра філософії та економічної теорії, Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, вул. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46027
E-mail: lyudpavl@gmail.com

УДК 123:7.053(438)

DOI: 10.15587/2313-8416.2016.64036

ПРОБЛЕМА СВОБОДИ У ФІЛОСОФІЇ ПОЛЬСЬКОГО РОМАНТИЗМУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОГО КОНТЕКСТУ ЕПОХИ

© І. П. Цимбалій

У статті здійснюється спроба розкрити особливості інтерпретації проблеми свободи мислителями польського романтизму кінця XVIII – початку XIX століть.

Автор пропонує такий підхід до вивчення філософських засад романтизму в цілому та проблеми свободи, зокрема, який послідовно висвітлює шляхи формування, теоретичні та культурно-історичні джерела вчення, розробку його окремих ідей як на теренах Польщі, так і з точки зору загальноєвропейської традиції

Ключові слова: раціоналізм, класицизм, міжкультурний діалог, філософія романтизму, проблема свободи, творчість, митець

The article attempts to reveal the peculiarities of the problem of freedom interpretation by the Polish romanticism thinkers of late 18th and early 19th centuries.

The author suggests an approach to the study of philosophical foundations of romanticism as a whole, and the problem of freedom, in particular, which successively throws the light on the ways of formation, theoretical, cultural and historical sources of the doctrine, elaboration of its certain ideas both on the territory of Poland and from the point of view of all-European tradition

Keywords: rationalism, classicism, inter-cultural dialogue, philosophy of romanticism, problem of freedom, art, artist

1. Вступ

Зміна свідомості сучасної людини відбувається під впливом цілого ряду історичних, політичних, соціальних, економічних та інших чинників, що змінюють умови існування самої людини та примушують змінювати ставлення до таких одвічних цінностей як свобода, справедливість, честь, добро, любов, відданість тощо. Переосмислити ці питання з точки зору сьогодення, не звертаючись до філософських рефлексій минулого, просто неможливо. Адже зрозуміти сутність самої людини, її честі чи її свободи можемо лише вивчивши ціннісний спадок філософських традицій та використавши їх важливі здобутки для вибудовування власної сучасної чи майбутньої позиції.

Так, в світлі новітніх тенденцій сучасної світової та вітчизняної філософської думки, філософське осмислення спадщини польського романтизму XVIII–XIX століть та виокремлення тут важливих філософсько-антропологічних проблем, з поміж яких особливе місце займає проблема свободи, нині є надзвичайно актуальним. Адже це розширює можливості дос-

лідження міжкультурного діалогу слов'янських народів, з одного боку, та глибшого наукового розуміння цілого ряду важливих проблем світової філософської думки, з іншого.

2. Літературний огляд

Дослідження проблеми свободи у філософії польського романтизму пов'язане з важливими науковими завданнями. Зокрема, здійснюється спроба заповнення «білих плям» в історії світової філософії, віднайдення суголосних моментів у національних традиціях слов'янських народів, з метою підтримання та вдосконалення конструктивного культурного діалогу із використанням ідей польських мислителів доби романтизму, заснованих на християнських та загальноєвропейських культурних цінностях, задля виховання молодого покоління в дусі любові до рідного народу, його історії, пробудження почуття патріотизму тощо.

Перш за все, зауважимо, що кількість праць, присвячених філософським засадам польського ро-